

„ПОПИС ВОЈНИХ И ЦИВИЛНИХ ГУБИТАКА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ У ЉУДСТВУ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ – АРХИВСКА ГРАЂА ВОЈНОГ АРХИВА”, 1–14, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2019

Читав век од завршетка Првог светског рата, током кога је борећи се за национално ослобођење и уједињење Краљевина Србија поднела огромне људске и материјалне жртве, упркос низу настојања и недовршених напора, југословенска и српска држава нису успеле да утврде укупан број страдалих војних и цивилних лица. Започињући рад на прикупљању података о страдалим војницима и цивилима током Првог светског рата, истраживачки тим Војног архива руководио се традиционалним начелима историјске науке, настојећи да поновним ишчитавањем читавог спектра различитих историјских извора похрањених у тој престижној архивској установи утврди поуздане, тачне и проверљиве податке о српским жртвама Великог рата. Током рада на овом пројекту сусретали су се с низом тешкоћа. Архивски фондови Војног архива су током два светска рата и агресије НАТО-а на тадашњу Савезну Републику Југославију пресељавани, често чувани у неадекватним

условима и у знатној мери физички оштећени, док су поједини архивски фондови добрим делом уништени. Крај НАТО агресије није представљао и крај мука Војног архива. Уследило је неразумно укидање Војноисторијског института 2006, чиме су национална историјска наука и организовано изучавање домаће ратне прошлости претрпели несавремену штету, па тако и данас Војни архив ради у катастрофалним смештајним условима, без адекватне опреме и с мањком стручног кадра.

Саме ратне прилике Великог рата, као највећег ратног пожара с којим се свет до тада сусрео, условиле су и околности у којима нису вођене прецизније евиденције о погинулима, умрлим, рањеним, болесним, несталим, заробљеним и интернираним војним лицима, што је умногоме отежавало утврђивање идентитета жртава рата. Посебан проблем представљала је и изражена језичка баријера, видљива у документима насталим радом логорске или болни-

чке администрације на неком од страних језика. Конкретно, у случају заробљених, интернираних и умрлих војних и цивилних лица у Бугарској, услед специфичности рада администрације, израженог настојања на насилној бугаризацији и свесном скривању жртава од стране окупационих власти, било је тешко утврдити прецизне идентитете страдалих.

Темељним истраживањем различитих историјских извора, разноликих по својој типологији (листе губитака, спискови страдалих, болничке листе, логорске књиге интернираних, заробљених и умрлих, пописи жртава и пореклу) – српски војни документи, аустроугарски, немачки, грчки и бугарски документи првенствено војне провенијенције, као и француска санитарска документација – истраживачка група Војног архива утврдила је 322.987 идентитета жртава Великог рата. С обзиром на дуплирање појединих идентитета и немогућност прецизније провере, недвосмислено је утврђен број од 281.821 жртве рата. Попис садржи личне податке, време и место страдања, као и војну јединицу којој је жртва припадала. На тај начин у домаћој историографији први пут је утврђен прецизан списак страдалих у коме је постојање и страдање сваке

жртве појединачно документовано и доказано. Ако се узму у обзир услови у којима је Војни архив радио на овом пројекту, стиче се потпуни утисак о величини истраживачког подвига колега из Војног архива, који су почевши од 2013. напорно радили на том послу.

У уводној студији чији су аутори др Маријана Мраовић, потпуковник мр Зоран Вигњевић и Дарко Маринковић укратко су представљени ток истраживања, типологија коришћених историјских извора, досадашњи историографски резултати на плану утврђивања броја жртава Првог светског рата, као и проблеми са којима се истраживачки тим Војног архива суочавао током рада на овом пројекту. Истовремено је указано и на правце будућих истраживања како би попис жртава српских жртава Великог рата био потпунији и свеобухватнији.

Значај овог истраживачког рада је вишеструк. Његова вредност није само историографског карактера. Иако је за српску историјску науку у моментима кад она трпи различите ревизионистичке ударе, од којих је један од најјачих усмерен као умањењу и обесмишљавању броја српских жртава у Великом рату, изузетно важно сазнање о бројности жртава српског народа, значај овог рада превазилази историографске оквире.

Утврђивање идентитета српских жртава има свој цивилизацијски и хумани значај, као и посебно место у националној култури сећања на Први светски рат, који би по свим мерилима требало да представља угаони камен савременог српског националног и државног идентитета.

Овим истраживачким прегнућем утврђени су идентитети српских ратних жртава на основу података које пружају фондови Војног архива. Нажалост, услед пословичне неорганизованости истраживачког рада у домаћој историографији и честог одсуства смисла за тимски рад, изостала је шира истраживачка активност у Архиву Југославије, Архиву Србије, Архиву Српске православне цркве, Архиву Српске академије наука и уметности и локалним архивима, као и неопходна теренска истраживања. Сматрамо да ће исказани труд и истраживачки резултат до кога је досегао истраживачки тим Војног архива подстицајно деловати и на колеге из других архивских институција да започну с темељнијим истраживањима извора о српском страдању у Првом светском рату који су похрањени у њиховим архивским

установама. Такође, верујемо да ће уз неопходну државну помоћ и подршку бити омогућена истраживања и у релевантним архивским институцијама у Аустрији, Мађарској, Чешкој, Словачкој, Румунији, Бугарској, Русији, Француској, Немчкој, Холандији, Великој Британији, Швајцарској, Тунису и Алжиру, након чега ће српска историографија и култура моћи убедљиво да документују српска страдања у Првом светском рату. Сматрамо да овакав приступ истраживању сложене проблематике ратних страдања српског народа треба да буде модел по коме ће бити заокружен напор на плану утврђивања идентитета српских жртава не само Великог рата већ и осталих ратова XX века.

Имајући у виду национални и цивилизацијски значај овог пројекта Војног архива, мишљења смо да његови резултати представљају изузетан допринос српској историографији, култури и националном памћењу и важно сведочанство о српском страдању и ратним напорима Краљевине Србије током Првог светског рата.

Проф. др Александар Животић